bağbahçe

TEMA

ÇEVRE BAHÇE ÇİÇEK DERGİSİ SAYI: 17 MAYIS-HAZİRAN 2008 FİYATI: 3 YTL

Bitkilerde Çelikle Üretim

Gümüşdüğme

Katran Ardıcı

Leylak

Müğeçiçeği

Yıldızçiçeği

NGBB'nin Manolyaları

Limon Kokulu Bitki: Manolya

Muğla'nın Yerli Meyveleri: Meyve Mirası

yıl

yıl1

Yıldızçiçeği
(*Dahlia* ssp.)

Doğal olarak Orta Amerika'da, özellikle Meksika'nın yüksek dağlarında yaşayan yıldızçiçeği, anavatanı Meksika'da, ülkenin ulusal çiçeği olarak kabul edilir. 1872 yılında Meksika'dan Hollanda'ya bir kutu içinde gönderilen bitkilerden, sadece biri canlı kalabilmiştir. Bitki, bilimsel adını, 18. yüzyılda ünlü botanikçi Carolus Linnaeus'ın öğrencisi olan ve genç yaşta ölen İsveçli Anders Dahl (1751-1789)'dan almıştır. Yıldızçiçeği, doğada güneşli ve ılıman yerlerde yetişir; yaz ve sonbahar aylarında çiçek açar. Bitkinin gövdesi çalı, kökleri yumru şeklindedir. Yumru büyüklüğü, türe göre değişirken, çiçek büyüklüğünü etkilemez.

Yıldızçiçeği, papatyagiller "*Asteraceae*" familyasındandır ve doğada yirmiyedi türü bulunur. Bazı türleri 6 m'ye kadar uzar, bazıları ise 15 cm boyundadır. Bitkinin üst kısmı yaprak, gövde, sap ve çiçek; alt kısmı ise kök ve yumrudur. Yapraklar, ilk çıkışta basit form özelliğine sahipken, sonraları bileşik form özelliği gösterir. Sap üzerinde çapraz konumdaki yapraklar, beşli ya da üçlü şekilde dizilir. Yaprak rengi, açık yeşilden kızıl kahverengi tonlarına değişim gösterir. Sürgünün, son yaprağının şekli ve büyüklüğü oldukça farklıdır. Bitkide, beş-yedi yapraktan sonra, yaprak koltuğunun altında çiçek tomurcuğu oluşur.

Fotoğraf: Mahir Akbaba

Yıldızçiçeği, komposite çiçek yapısına sahiptir. Genel olarak, tabla şeklindedir ve tablanın dış kısmında gösterişsiz çanak yaprak bulunur. Tablanın merkezinde iç içe daireler halinde dizilmiş ve taç yaprakları gelişmemiş çiçekler ile sayısı çeşidine göre değişen taçyapraklı gelişmiş çiçekler bulunur. Geniş renk aralığına sahip çiçekler, tek renk, ikili ya da karışık renklerdedir. Yaygın renkler turuncu, pembe, mor, kırmızı, al kırmızı, sarı, beyazdır. Bu renklerin, çizgili ve benekli çeşitleri bulunur.

Sınıflandırma

Bitki, çiçeklerin yapısına göre, iki temel gruba ayrılır.

Çiçek Merkezi Açık Olanlar

Çiçek tablasında, bir ya da iki sıra taçyaprakları gelişmiş çiçekleri vardır. Çeşitlenmesi şöyledir.

Yalınkat olanlar: Bitki boyu, en fazla 90 cm; çiçek çapı 10 cm'dir. Çiçek merkezini, bir sıra ışın şeklinde taçyaprak çevreler. Taçyaprakların ucu, yuvarlak ya da nokta şeklindedir.

Anemone çiçekliler: Merkezdeki çiçekler daha uzun ve taçyapraklar birleşerek boru şeklini alır; merkezi çevreleyen, bir ya da iki sıra taçyaprak vardır. Çiçek yapısı anemona benzer.

Yaka çiçekliler: Çiçek tablasını çevreleyen iki taçyaprak sırasından biri, diğerine göre daha kısa ve farklı renkte olduğu için yaka görünümündedir.

Şakayık çiçekliler: Çiçek ayasını, iki taçyaprak sırası çevreler; bu nedenle çift katlı çiçek yapısındadır. Taçyapraklar, çiçek ayasını örtmez ve uçları genellikle yuvarlıktır.

Çiçek Merkezi Kapalı Olanlar

Merkez, gelişmiş taçyapraklarıyla örtülüdür. Çeşitlenmesi şöyledir.

Dekoratif çiçekliler: Tam çiçek özelliğinde ve ortası görülmez. Taçyaprakları geniş, genellikle yassı ya da boyuna az kıvrıktır; ucu sivri değildir.

Top çiçekliler: Tam çiçek özelliğinde ve yuvarlak formdadır. Taçyaprakların ucu küt ya da az yuvarlak; kenarları yarıya kadar az kıvrıktır.

Ponpon çiçekliler: Küçük ve yuvarlak formdaki çiçeklerin çapı beş cm'den azdır; taçyaprakları, boyuna hafif kıvrıktır.

Kaktüs çiçekliler: Tam çiçek özelliğinde; taçyaprakları dar, boyuna hafif kıvrık ve düz ya da bükük, ucu sivridir.

Yarı kaktüs çiçekliler: Tam çiçek özelliğindedir. Taçyaprakların ucu genellikle sivri; dekoratif çiçeklilerden dar, kaktüs çiçeklilerden geniş; boyuna yarıya kadar kıvrık, tabana doğru az geniş, düz ya da eğiktir.

Yıldızçiçekleri, çiçek büyüklüklerine göre beş gruba ayrılır.
İri çiçekliler (çapı, 25 cm); büyük çiçekliler (çapı, 20-25 cm); az büyük çiçekliler (çapı, 15-20 cm); küçük çiçekliler (çapı, 10-15 cm); minyatür çiçekliler (çapı, 10 cm'den az).

Yaşam Döngüsü

Yıldızçiçeğinin yaşam döngüsü, genel olarak üç ayrı süreç içerir.

Gelişme: Sıcakların artmasıyla uyku halinden çıkan bitki, gelişmeye başlar. İklim şartlarına bağlı olarak değişen süreç, ülkemizde mart-mayıs aylarından, çiçeklenmeye kadar olan dönemi kapsar.

Çiçeklenme: Vejetatif gelişimini tamamlayan bitki, çiçeklenme sürecine girer. Tür özelliklerine bağlı olarak süreç, yaz ortasından ilk soğuklara kadar sürer. Diğer soğanlı bitkilere göre, çiçeklenme dönemi daha uzundur.

Dinlenme: Soğuklarla birlikte yaprakları kuruyan bitki, dinlenme dönemine girer. Bu süreçte, yumrular soğuklardan korunmalıdır.

Işık ve Sıcaklık

Bitkinin çiçek sayısı ve kalitesini etkileyen önemli unsurlardan biri, yararlandığı ışığın şiddeti ve süresidir.

Yıldızçiçeği, ışığa tepki veren (fotoperiyodik) bir türdür. Çiçeklenmede ihtiyaç duyulan ışık süresi, gün uzunluğu açısından kısa gündür (12-14 saat/gün); yani bitki, kısa gün koşullarında çiçek tomurcuğu oluşturur. Bol ve kaliteli çiçeklenme için, aşırı sıcak bölgeler dışında, günde 8-10 saat güneşli ve özellikle sabah güneşi alan yerler seçilmelidir. Işık, çiçek kalitesini olduğu kadar, yumru gelişimini de olumlu etkiler. Önemli bir çevre faktörü de sıcaklıktır. Bitkinin dikim işlemleri, ilkbaharın son donları geçtikten sonra başlar. Bu dönem, ülkemizde bölgeye göre değişmekle birlikte, mart-mayıs arasıdır.

Sonbaharda, yaprakların soğuktan zarar görmeye başlaması, yumruların söküm zamanını işaret eder. Bu da Ege ve Akdeniz bölgeleri hariç, kasım-aralık arasıdır. Sıcaklığın aşırı yükseldiği dönemde, çiçek gelişimi yavaşlar. İyi çiçeklenme için, gündüz 18-24°C; gece 15-8°C arası uygundur. Daha düşük sıcaklıklar, çiçek tomurcuğu oluşumunu engellerken, yumru gelişimini teşvik eder; yüksek sıcaklıklar ise bitkinin gelişimini zayıflatır.

Toprak İstekleri

Yıldızçiçeği, humusça ve organik maddece zengin, su tutma kabiliyeti iyi ve süzek bahçe toprağını sever; çok su tutan killi toprakları sevmez. Toprağın taban suyu seviyesi düşük, toprak kalınlığı en az 50 cm, toprak asiditesi ("Ph" değeri) 6-7 civarında olmalıdır. Ancak, farklı özellikler gösteren topraklarda da yetiştirilebilir.

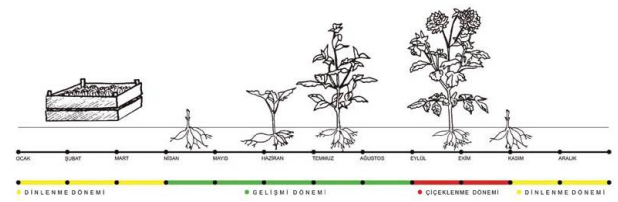

Yetiştirilmesi ve Bakımı

Dikim yeri seçiminde, genelde bol ışık alan ve sert rüzgârların olmadığı yerler tercih edilmeli; dikimden önce toprak, yanmış organik gübre ile karıştırılmalıdır. Uyanmamış büyük yumrulu kökler, ilkbahar soğukları geçmeden bir ay önce yerlerine dikilebilir. Küçük yumrular ve köklenmiş çelikler, ilkbahar soğukları geçtikten sonra dikilir.

Dikim mesafesi, türe ve yetiştirme metoduna göre değişir. Büyük çiçekli türler 1 m arayla dikilirken, küçük çiçeklilerde ara 50 cm'dir. Dikim çukuru, 25-30 cm derinlikte açılır; çukurun tabanı gevşetildikten sonra, 10 cm'lik kısım tekrar doldurulur. Soğan, 15 cm derine yerleştirilir ve üzeri toprakla tamamlanır. Yumrunun dikim yönüne dikkat edilmelidir; ters dikim sürgünlere zarar verir. Uzun boylu türlerde, sürgünler büyüyüp çiçekler geliştiğinde, bitkinin yatmaması için yanlarına destek konur. Genç sürgünler gelişimini tamamlayıncaya kadar ana yumrudan beslenmeye devam ettiklerinden, dikimden sonra can suyu verilmez; sulama, sürgün çıkışından 2 hafta sonra başlar.

Yaz Budaması

Dikimden dört hafta sonra, sürgünler gelişmeye başlar. Her yumru, çok sayıda sürgün verir; en iyi gelişenlerden 1-4 sürgün bırakılır. İyi çiçeklenme için, sürgün uzunluğu 40 cm ya da 3-4 yaprak olduğunda, dallanmayı artırmak amacıyla sürgün ucu kesilir. Güzel görüntü oluşturmak için, uç alma işlemi yapılmalıdır. Uç alma, büyük çiçeklilerde bir kez yapılırken, küçük çiçeklilerde iki kez yapılır. Yan sürgünlerin sayısı, çiçek büyüklüğüne bağlıdır. Büyük çiçeklere sahip olan türler, 4-6 yan sürgün verirken; orta ve küçük çiçekliler, 7-10 yan sürgün verebilir. Yan sürgünlerin düzgün gelişmesi için, bitkinin dört tarafına çıta konur ve çevresi iple bağlanır. Böylece, sürgünlerin yan yatması önlenmiş olur. Çiçek verecek sürgünün altındaki yaprakların koltuklarında gelişen tomurcuklar kesilirse, çiçek kalitesi artar. Daha büyük çiçek elde etmek için, tomurcuk sayısı bire indirilebilir.

Sulama

Yıldızçiçeği suyu sever ve su eksikliğinden çok etkilenir. İyi çiçeklenme için, toprak devamlı nemli tutulmalı; ancak, fazla ıslak olmamalıdır.

Gübreleme

Dikimden 4-6 hafta sonra, sürgünün gelişmesiyle birlikte gübrelemeye başlanır. Önce, azotlu gübreler tercih edilir; tomurcuğun gelişmesiyle potasyumlu gübrelere ağırlık verilir. Özellikle eflatun ve pembe renklilerde, gübreleme daha önemlidir. Uygulanacak doz, 10 m²'ye 2-3 çorba kaşığıdır. Yaz aylarında bitkiler, hastalık ve zararlılara karşı zaman zaman kontrol edilmeli; gerektiğinde müdahale edilmelidir.

Peyzaj Planlaması ve Seçim Kriterleri

Çiçeklenme dönemi uzun olan bitki, yaz aylarından sonbaharın ilk soğuklarına kadar çiçeklenir. Sonbaharda çiçekli bitki az olduğundan, bu dönemdeki peyzaj çalışmalarında önemli yer tutar. Genellikle bahçe bitkisi, yani dış mekan bitkisi olarak kullanılan yıldızçiçeği, iyi bir bordür bitkisidir. Tekyıllık ve çokyıllık bitkilerle iyi kombine edilir. Özellikle, boyunun uzunluğu ve uzun çiçeklenme dönemi nedeniyle, bordürlerin arka sıralarında kullanılır.

İlkbaharda çiçek açan soğanlı bitkilerle birarada, alanın uzun süre çiçekli kalmasını sağlar. Son yıllarda bazı çeşitleri, soğuklama ihtiyacı karşılanarak kesme çiçek ve saksı bitkisi olarak da kullanılmaktadır. Bahçe süslemesinde, boyu 30-40 cm, tabla çapı 10 cm'den az olmayan türler tercih edilir. Yumruların, hastalık ve zararlılardan arınmış ve en az 120 gr ağırlıkta olmasına özen gösterilmelidir. Çiçek rengi, bahçedeki diğer renklerle uyumlu olmalıdır.

Fotoğraf: Mahir Akbalık

Depolama

Soğuklara hassas bir tür olan yıldızçiçeğinin yumruları, toprak altında kış koşulları ve aşırı nemden etkilenir. Bu nedenle yumrular, çatal belle zarar verilmeden topraktan çıkarılır; üzerinde bulunan toprak silkelendikten sonra, kuruması için güneş görmeyen havadar yerde bekletilir.

Büyüklüklerine göre tasnif edilen yumrular, az nemli ortamda, perlit ve iri kum bulunan kasalarda korunur. Kasaların, % 50 nem ve 2-10°C sıcaklık koşullarında depolanması gerekir. Depolama sırasında, yumrularda kuruma görülürse ortamı nemlendirmek için su verilir.

Üretim

Tüm çeşitleri, yumru köklü çokyıllık geofit grubunun üyesi olan yıldızçiçeği; yumrudan, tohumdan ve yeşil çeliği köklendirilerek çoğaltılabilir. Önemli yumru üreticileri, Hollanda başta olmak üzere, Japonya Fransa ve İngiltere'dir.

Yumrudan Üretim

Yumrular, ilkbaharda dikimden önce bölünmelidir. Bu işlem için en uygun zaman, gözler uyandıktan sonra ve yeni sürgünler belirgin olduğundadır. Dikim esnasında, sürgünlerin zarar görmemesine ve her yumru parçasında mutlaka bir göz bulunmasına dikkat edilmelidir. Gözler, genellikle önceki sezonun bitki gövdesi ile köklerin çıktığı yerdedir. Kesilen yumruları, mantar hastalıklarından korunmak için, ya yüzeyleri kuruyuncaya kadar bekletilmeli ya da ilaçladıktan sonra dikilmelidir. Daha çok amatörlerin uyguladığı yumrudan üretim, ticari olarak tercih edilmez.

Tohumla Üretim

Son soğuklar bittikten hemen sonra, fidelerin dikime hazır olması için, tohumlar önceden ısıtılmış alanda kasalara ekilir. Tohum ekiminde, sıcaklığın 20-25°C olmasına dikkat edilmelidir. Organik maddenin fazla olduğu harç ya da torf bulunan kasalarda, 6 mm derinliğe ekilen tohumların üzeri, 1-2 cm toprakla örtülür. Çimlenme, çeşidine göre 7-21 gün alır; daha sonra küçük naylon torbalara şaşırtılır ve havalar ısınıncaya kadar bekletilir. Daha çok ışık sağlamak için, güneş alan yer seçilmelidir. Çiçeklenme, 6-10 hafta içinde başlar.

Tohumdan üretim, son yıllarda geliştirilen hibrit çeşitlerde, ard arda üretimde, genetik açılmalar nedeniyle tercih edilmemekte; klasik türlerde uygulanmaktadır. Doğru türler elde etmek için, üretime tohumla değil, yumru ile başlamak gerekir.

Yeşil Çelikle Üretim

İlk donların gelmesi ve yaprakların kurumaya başlamasıyla topraktan sökülen yumrular, 9°C sıcaklıkta ve rüzgar almayan yerde, havalar ısınıncaya kadar bekletilir. Yumruların, hastalıksız olmasına dikkat edilmelidir. Yumrular, köklenmeyi teşvik için kontrollü koşullarda ve 13-15°C sıcaklıkta, iki hafta bekletilir; sürgün gelişimini teşvik için, sıcaklıklar 20-25°C'ye çıkarılır; daha sonra, 20-25 cm büyüyen sürgünlerden alınan çelikler köklendirme ortamına konur ve teşvik için hormon uygulanır.

Köklenen çelikler tüpe alındıktan sonra, taşınacak kadar büyüdüklerinde, kaplara ya da 7,5 cm'lik saksılara yerleştirilir. Donma riski tamamen ortadan kalktığında, 10-15 gün boyunca daha serin koşullarda büyümeleri sağlanır ve sonrasında dikim işlemleri başlatılır. Yeşil çelikle üretim, yumrulara göre daha verimli olduğundan tercih edilmektedir.

Kaynaklar:
C. Brickell, 1992, *Encyclopedia Of Gardening*, England
Bill McClaren, 2004, *Encyclopedia of Dahlia*, USA
Peter McHoy, 2002, Summer Bulbs, USA

Şevket Alp
Yrd.Doç.Dr.; Yüzüncü Yıl Üniversitesi,

Fotoğraflar: Şevket Alp